

190
(AM)

דברים לזכרו של לוי אשכול ז"ל
27.3.1969

בחום השלושים למותו של לוי אשכול ז"ל, עדיין קשה לנסוח להצורך את חייו ופעלו, אלא מנקודה מוצא סובייקטיבית. כל אחד מאתנו עוד שקוע בזכרונותיו האישיים על המגעים אחר, העבודה במחיצתו ותחת הורכתו. יעבור עוד זמן רב לפני שניתן יהיה להתרחק למקום אשר ממנו אפשר להסכל מפרספקטיבה אובייקטיבית במסכת חייו.

אני משוכנע שכאשר נביע לאפשרות זאת, ההרגשה שהיחה לכולנו ביום מותו על גודל אבדתנו עוד הלך ותעמיק.

בחולדות המחדשות של מדינת ישראל פעלו ופועלים שלושה מניעים ותהליכים עיקריים - הזכות, הצורך והמעשה. זכותו של העם היהודי לחיות את חייו לפי אוטו המיוחד בחנאי חופש היתה קשורה, מראשית קיומנו כעם, בזכות למולדתנו בארץ ישראל.

הצורך של העם היהודי - מה שהרצל כינה ה *Judenriß* - הסכל שסבלנו הן מבחינה פיזית והן מבחינה רוחנית - זה היה המניע ההיסטורי למאפצי העם להפוך את הזכות הזאת למעשה קיים.

אך לא היינו מביעים להתהוותה של מדינת ישראל ולהתבססותה לולא הצלחנו להפוך את הצורך החיוני שלנו למנוף, לפעולה מעשית יום יומית בכל שטחי העשייה החברתית, המשקית והרוחנית.

שלושת הגורמים הללו הוו את המסגרת ואת החוכן של חייו של לוי אשכול.

זכותו האבסולוטית של העם היהודי לעצמאות במולדתו, על בסיס שווה לכל האומות - זה היה הדחף המרכזי. צורך שם של העם היהודי, את זה ידע לוי אשכול לפי שקלה לישראל, ואת זה הרגיש במשך כל שנות חייו. עוד לפני מלחמת העולם השנייה הוא פעל בשם הצורך הזה בשליחותו אל היהודים בגרמניה הנאצית. מלח הצורך הזה פעל כפי שפעל להכין בית עבור העלייה מאירופה ומארצות האסלאם.

השאיפה לעצמאות ישראל ולנתינת התשובה הנבחה והנצחית לצורך ישראל - כל זה הפך אצלו למנוף, לפעשה יום-יום בקנה מידה אדיר.

הרשו-נא לי להתקב רגעים אחדים על ענין זה של המעשה.

מושכל ראשון הוא שכל כוחנו היום הוא מצבור של כל המעשים שנעשו במסגרת על עבודה אפורה יום-יומית במשך דורות. אך אנו נוטים לשכוח שמעשים אלה לא היו נעשים ומחגשמים לולא העובדה שבראשית דבר היו הפועלים במלאכה מודעים שבכל מעשה קטן נפעל צנוע שלהם הם גואלים את העם היהודי כולו, ושהאחריות למעשה היא אחריות אישית שלהם אין לה תחליף.

הדבר המיוחד את פעלו של לוי אשכול בשטח זה הוא ההיקף הכולל של שטחי העשייה, והגישה של הזדהות אישית על כל מעשה ועם כל מפעל בכל שטח..

זמן צרב לפני הכרזה עצמאות ישראל היה היקף העשייה שלו ממלכתי וכולל. קיימת נטיה לזהות אותו עם המפעל החקלאי וההתיישבותי. נטיה זו היא טבעית לגמרי מבהינתן סך הכל ההישג שלו בשטח זה. אך ראיה זאת של הדברים איננה מקוימת. אשכול שם את הדגש על ההתיישבות מפני שזה היה העניין הקשה, ומפני שזה היה חיוני. אך הוא הלך לכל עניין קשה ולכל עניין חיוני. כך בחייו האישיים הלך מדגניה ב' כאשר היה נחוץ לגדוד העברי. לאחר מכן, כאשר היה הדבר חיוני הלך לשליחויות עליה והצלה. יש רציפות בין הפעולה שלו בקנה המידה הקטן יותר של התקופה הטרנס-מדינתית לכין פעולתו בהיקף ההולך ומתרחב של התקופה הממלכתית בכל חפיקי האחריות שהוטלו עליו.

הוא בנה בהתיישבות, הוא בנה בתחום הבטחון, הוא יצר כלים לעליה ולקליטה, לתקוש הארץ ולאיכלוסה.

חשוב לציין שהיתה אצלו רציפות בעניין מרכזי נוסף, התקופה הטרנס-מדינתית של התפתחותנו הצטיינה בהתנדבות. הכל נעשה אז על סהרם ההתנדבות. עצם יצירתה מחדש של החברה היהודית בארץ ישראל היה מעשה מופלא של התנדבות. לא קמדו לרשותנו כלים ממלכתיים, אך חיינו כאילו הכלים שיצרנו מרצוננו מופעלים מכוחו של החוק. ניתן לומר שהגענו לעצמאות של מדינת ישראל מפני שהיישוב היהודי בארץ ישראל בתקופה המנדטורית ועוד לפניו, ניהל את ענייניו כאילו הוא כבר עצמאי, והוא עשה זאת על בסיס התנדבותי מהור.

לוי אשכול העריך את משמעות הממלכתיות הישראלית, אך בכל דרכו בהנהגת האומה, בתקופה מאז 1948, עמד על הצורך החיוני להמשך רוח ההתנדבות.

חשוב לציין גם תופעה נוספת של רציפות במהלך חייו. הוא ראה את כל עבודתנו בארץ ישראל במסגרת הצורך היהודי העליון לחדש את הממלכה היהודית העצמאית. הוא קבע שהדבר מחייב שנצליח לרכז מסביב למגמה הזאת את הכח וההיזמה של העם היהודי כולו. כך היה לפני קום המדינה וכך פעל לאחר מכן. אין זה מקרה שהמעשה האחרון של פעולתו הארוכה והעשירה היה הכנס של מנהיגים יהודיים מכל העולם, שהתכנס בירושלים על פי יוזמתו והזמנתו שבועות אחדים לפני מותו. אין זה מקרה שלכנס הזה קדמה הועידה הכלכלית רבת החוצאות שכונסה בירושלים לפני כשנה, על פי הזמנתו. דאגתו העמוקה לדרבון העליה מארצות הרווחה וליצירת כלים להרחבת החינוך היהודי בתפוצה, הם חלק של החמונה הזאת. ולכן אין זה מקרה שהעם היהודי כולו התאבל יחד אחרו כאן על מותו.

מדיניות החוץ איננה פונקציה של ניסוחים ומלים, הנציג הישראלי בחוץ לארץ מייצג מציאות מסוימת. אין זה נכון שהמציאות בעולם משתקפת כשאלה הצינית של טלמן - "כמה דיביזיות יש לאפריקור?" שיקולי מוסר וצדק יש להם משקל, לפעמים יותר ולפעמים פחות, ואסור להתעלם מכך. הנציג היהודי יכול וחיוב לדבר בשם הזכות המוסרית של העם היהודי לעצמאות ולחופש, ועל הצורך היהודי שעדיין קיים. אך בסופו של דבר קובעת המציאות. זמן רב לפני שהוטלה עליו החזירות המרכזית לניהול ענייני המדינה והעם, עסק לוי אשכול במדיניות, בכל אותה שרשרת ארוכה ואמצעי של מעשים שיצרו במדינתנו את כח העמידה המשקי, החברתי והבטחוני.

בראגתו המחמדת לחיזוק החזית היהודית הכוללת מסביב לישראל, הוא החכוון שיחוסף לכה הממשי שנוצר בישראל גם טכח הנוסף הזה במלוא משמעותו.

את דרכו במדיניות נחתן, חושבני, לסכם בשילוב של שלושה יעדים: ראשית, לחפש ולנצל כל אפשרות של שלום אמתי במזרח התיכון. שנית, להבטיח בכל אפשרות שייעמד לרשותנו בכל עת כח הרחקה מספיק כדי למנוע מלחמה נבדנו, כך שאם בכל זאת נוחקף, נוכל להגן על עצמנו בכוחנו אנו. שלישית, לחפש ולנצל כל אפשרות של חיזוק החברה והמשק הישראליים, וזאת מתוך הבנה ברורה שאפשר לקיים כח הגנתי אך ורק בתנאים של חברה מתפתחת, אוכלוסיה גדלה למשק מתקדם ומדע מתרחב.

ליעד הראשון טרם הגענו. אך משוכנעני שאין ספק בעולם בנכונותנו לשלום. זכורני שעוד ב-1964 בהודעה המשותפת שסכמה את בקורו של ראש הממשלה בושנינגטון נאמר, שמשמלת ארצות הברית מכירה בריבונות של ישראל לשלום. ולמרות כל מה שעבר עלינו מאז, חיזוק אשכול בליבנו, כאן בארץ, את הרעיון המרכזי שיעיד הוא שלום. הוא חיזוק בעולם את דמותה של מדינת ישראל כמדינה אוהבת שלום ורודפת שלום. רוסס זה עשו בשיחותיו המדיניות עם קברניטי העולם הסגנון המיוחד שלו, כל הופעתו האנושית וכל הכנות שלו.

כאשר יכחבו תולדות החקופה האחרונה והסוערת של כהונתו כראש הממשלה, אין לי ספק שהערכת ההיסטוריה תהיה שהופעתו זאת ודמות זאת של מדינת ישראל השפיעו השפעה מרכזית על מעמדנו בעולם בשנה הגורלית של 1967.

אך לא היה כסוהו בהערכת המציאות כמות שהיא. תרומותיו הסגוליות לכינון כח ההגנה הישראלי התחילו זמן רב לפני קום המדינה. תפקידו הממלכתי הראשון עם קום המדינה היה כמנהל משרד הבטחון. וזאת בתקופת מלחמת השחרור, בתקופת יצירת צה"ל, בתקופת המכרעת לעצם קיום המדינה. בתקופת הארוכה של עבודתו כשר האוצר הוא לא רק ליווה את ענין הבטחון. הוא היה אחראי ליצירת התנאים למימון הבטחון, הוא היה אחראי ליצירת התנאים המשקיים והפיננסיים הכוללים של המדינה שיאפשרו את הגידול הכמותי והאיכותי של כוחות הבטחון. אלה טראו אותו באותן השנים, בחזית החיצונית של המאבק על המשאבים הכלכליים, יודעים להעיד שהמלאכה הייתה קשה ואפורה. אלה שעברו במחיצתו בחזית הפנימית של הרחבת המשק הישראלי, יודעים שבסם כאן מדובר היה במלאכה מסובכת ואפורה. כל אלה שעלו על פי הוראותיו בשטחים אלה יודעים להעיד שהוא דרבן אותם והעסיק אותם בכל פרט ופרט, בכל ענין קטן וגדול. הוא השיג תוצאות גדולות מפני שלא הזניח את הקטנות, ומטני שבכל ענין היה מודרך ונדהף ע"י החזון.

ובחקופת כהונתו כראש הממשלה ושר הבטחון המשיך את פעלו בחיזוק כח ההגנה של המדינה. כשם שידע כחקלאי שאם רוצים יבול חייבים לזרוע בעוד מועד, כך שבטח הבטחון חזה את הצרכים טראש והתאמץ להכין את הררוש בעוד מועד. ובשטח זה יש לציין את שני שטחי העשייה - חזית הרכוז וחזית הייצור העצמי. בחזית הרכש הגיע בתקופת כהונתו להישגים גדולים. הוא גוון את מקורות הרכש. הוא פתח מקורות אספקה שמקודם היו טחוסים. הוא פעל על פי ההנחה שאם קיים צורך שיש לספקו, יש לחפש בכל מקום אפשרי את התשובה הדרושה. הוא חיפש ומצא. בשטח הייצור העצמי הצטיינה תקופת כהונתו בהתקדמות חשובה. שהקטינה את הלונתו (בזרים) בשטחים חיצוניים ביותר. התקדמו מרחק רב לקראת עצמאות בענין זה.

גם ביעד השלישי התבטאה גישתו באותה חופעה של ראיית הנולד. כדוגמה מובהקת לכך ניתן להזכיר השיחוח שניהל בושינגטון בענין התמלת המים. ניתן לסכם את גישתו בכך: הוא חי ופעל עפ"י חזון, אך השאלה שעל את עצמו ואחרים כדי יום היתה, מה יש לעשות היום כדי להגשים את החזון הזה בעתיד?

זכרתי שביחוח עם גורמי חוץ בנושאים מדיניים, בסחונניים וכלכליים הית נוהג להציג את המדיניות הישראלית כלשון פשוטה. מטרתנו, כך אמר, היא "נקטה בעצמנו" - *Do it yourself*. הוא דרש עזרה כדי שנוכל בכוחות עצמנו להגן על קיומנו, כדי שנוכל בעמלנו אנו לבנות את מדינתנו וחברתנו.

כאשר הופיע לוי אשכול ז"ל בחוץ לארץ, יצג את החזון ואת הדחף הטראגי שהולידו את המהפכה היהודית הנקראת ציונות, ואת ההגשמה הנקראת מדינת ישראל. הוא יצג אותם באופן טבעי מפני שחי את שניהם. וכדאי להזכיר את הדבר, נהוג אצלנו, ובאדק, לעסוק במקורם עצמית על מחדלים שלנו בשטח ההסברה, בשטח הצגת מדינת ישראל לעצמנו ובחוץ לארץ. לי נראה שאחת התקלות בשטח זה היא שנהוג בעולם להתייחס למדינת ישראל כאל יצור של עשרים ואחת שנה, וראיה כזאת מסלפת את המציאות. העם היהודי לא נולד ב-1948. הוא הגיע ל-1948 מפני שזאת היתה זכותו ההיסטורית. הוא הגיע ל-1948 מפני שזה היה צורך חיוני בשבילו, אשר בלעדיו לא יכול היה לחיות. הוא הגיע ל-1948 מפני שהרכבה דורות לפני כן היו יהודים שהחליטו שיש להגיע לכך ופעלו לשם מטרה זו. במקרה ישראל לפני 100 שנה, בפחה תקופה לפני 90 שנה ובדגניה לפני 60 שנה.

גדולתו של לוי אשכול כמנהיג יהודי וישראלי היתה בכך, שבחיייו הוא עשה את המעבר המסחרר מתלות יהודים לעצמאות יהודית. גדולתו היתה בכך שהוא פעל, חינוך והנהיג על פי העקרונות שטוללים את הדרך לחזון הגאולה על ידי עבודה יום-יומית, על ידי החמסרות מחמדת ועל ידי הליכה יחד.

יהא זכרו ברוך.